

Szádoczki Vera

Oltáriszentségi énekek a 18. században*

Miközben Szentmihályi Mihály *Egyházi énekes könyvének*¹ énekeit vittem be a kutatócsoport által gondozott népének-adatbázisba,² feltűnt, hogy milyen sok benne az oltáriszentségi ének. Ezek után a vizsgálódásaim abból az előfeltevésből indultak ki, hogy a 18. századra jelentősen megnőtt a szentségi énekek száma. Egy énekeskönyv alapján természetesen nem lehet századokra vonatkoztatható következtetéseket levonni, ezért elkezdtem végignézni mind a 18. századi, mind a korábbi évszázad énekeskönyveinek idevágó énekeit. Nem jutottam el az összes énekeskönyvhöz, a 17. századi anyagban elsősorban a *Cantus catholicus* különböző kiadásait, Kájoni *Cantional*ját, illetve az RMKT XVII. századi sorozatában kiadott énekeket vizsgáltam (7. és 15. kötet).³ A 18. századból sokkal több minden volt a kezemben, mivel ez a kevésbé jól feltérképezett anyag. Mintegy 30 kézirat és nyomtatott énekeskönyvet, aprónyomatványt, imakönyvet lapoztam végig az 1700-as évekből, ezekből gyűjtöttem össze a szentségi énekeket. Ezek időrendben a következők:

Kéziratok

Écsi énekeskönyv, [1700–1725], 9 ének.

Paksi Márton György-énekeskönyv, 1760–1761, 28 ének.

Dőri énekeskönyv, 1763–1764, 33 ének.

Az Egri Egyházmegyében Eszterházy Károly püspök felhívására a kántorok által beküldött kották, [1775 körül]:

Pintér Imre, Várkony, 6 ének,

A cantore Jákóhalmensi, 1 ének,

Organista et cantor Adacsensis, 1 ének,

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport munkatársa.

¹ SZENTMIHÁLYI Mihály, *Egyházi énekes könyv*, Eger, Püsp., 1797–1798.

² <http://nepenek.btk.ppke.hu/>

³ *Régi magyar költők tára XVII. század, 7: Katolikus egyházi énekek (1608–1651)*, s. a. r. HOLL Béla, Budapest, Akadémiai, 1974; *Régi magyar költők tára XVII. század, 15/A: Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek): Szövegek*, s. a. r. STOLL Béla, Budapest, Argumentum, Akadémiai, 1992; *Régi magyar költők tára XVII. század, 15/B: Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-es évek): Jegyzetek*, írta HOLL Béla, Budapest, Akadémiai–Argumentum, 1992.

A cantore J. Apathiensi. Cantus Catholici de Venerabili Sacramento,
in typis haud reperibiles, 7 ének,
A cantore Árokszállasiensi, 4 ének,
Énekes füzet, 4 ének,
Csonka énekes füzet, 6 ének.

Jászfényszaru énekeskönyv, Jászfényszaru, 1788, 31 ének.

Maracske Anzelm-ék., [18. század 1. fele], 2 ének.

Császár Ferenc-énekeskönyv, [18. század 2. fele], 88 ének.

Varsányi énekeskönyv, [18. század 2. fele], 3 ének.

Nyomtatványok

A Jésus Társaságából való szerzetes papok által Magyarországon tartandó apostoli missziók alkalmatosságával összegyűlt hívektől ének vagy felszóval mondatni szokott áhitatosság, Győr, Streibig, 1746, 2 ének.

Lelki lilium-korona, Nagyszombat, Acad. 1747, 2 ének.

Jó illatú rózsa kert, Nagyszombat, Akad, 1748, 2 ének.

Az teste lett Sz. Ige, avagy Krisztus Urunk legszentségesebb Teste Congregációjának regulái, búcsúi és ájtatossági, Kassa, Acad., 1750, 1 ének

A föld indulás ellen az Oltári Szentségben lévő Isten Fiához ájtatos ének és könyörgés, Győr, Streibig, 1763, 1 ének.

Szent missebéli énekek, Bécs, Trattner, 1769, 2 ének.

Az Oltári Szentség előtt Krisztus Urunk és az ő szent Anyjának tiszteltetére[...] rendeltetett ájtatosság, Eger, Püsp., 1773, 2 ének.

Szép aítatos énekes könyv, mellyben fel találtnak mindenféle énekek, mellyek az N. Károlyi G. Károlyi Antal ő Exzellenziájára Udvarában lévő Kápolnában, egész esztendő által énekeltetnek, Nagykároly, M. G. betűivel, 1777, 22 ének.

Háborúságnak idején minden vasárnapokon... az Oltári Szentség előtt rendeltetett ájtatosság. Ezerbetszázhetsvennyolcadik esztendőben, Eger, Püsp., [1778], 2 ének + zsoltárok.

Az Oltári Szentséget szüntelen imádó aítatos társaság a Székes Fehér-Vári püspökségben, Pesten, Royer Ferenc, 1780, 2 ének.

A teljes Szentháromság egy örök Isten dicsérete, Pest, Royer, 1780, 4 ének.

Jó illatú rózsa kert, Vác, Ambro, 1781, 3 ének + officium magyar himnuszai.

ÁNYOS Pál, *Énekek könyve*, Pest, Landerer, 1785, 1 ének.

Lelki fegyverház, Pozsony, Kassa, Landerer, 1791, 2 ének.

Oltári Szentséghez ájtatos ének, [Nagyszombat], [Jelinek], [1795], 1 ének.

Különbféle ájtatos imádságok..., Vác, Gottlieb, 1796, 8 ének + zsoltárok, officium magyar himnusza.

Oltári Szentségről való ének, Eger, Püsp., 1796, 1 ének.

BOZÓKY Mihály *Katolikus kar-béli kótás énekes-könyv*, Vác Gottlieb, 1797, 35 ének.

SZENTMIHÁLYI Mihály, *Egyházi énekes könyv*, Eger, Püsp., 1797–1798, 67 ének.

Jó illatú rózsás kert, Eger, Püsp., 1799, 5 ének + officium magyar himnusza.

MATOVITS József, *Kellemetessen zengő lelki hárfá, mely is az Oltári Szentségben elrejtett Krisztus szent testének méltó imádságát, mint annyi Krisztus Jézus eleiben felható, lelki édes bangot, az ő sz. teste jelen léte előtt, minden magát megalázó szív által igaz hittel felbocsájt*, Komárom, Weinmüller Bálint, 1799, 1 ének.

Mindezek alapján az előfeltevéselem igaznak bizonyult, valóban megnőtt a szentségi énekek száma, vagy legalábbis jelentősen megváltozott az énekanyag e témában. A tanulmány ezt a jelenséget járja körül bővebben!

Igyekeztem nem szárazan és statisztikaszzerűen kezelni a terjedelmes anyagot. Csak ízelítőül álljon itt néhány szám, néhány konkrét adat, melyek inkább arányában véve értelmezhetőek, mivel az átnézett énekeskönyvek és énekeket tartalmazó nyomtatványok és kéziratok listája nem teljes. A 17–18. századból összesen 289 oltáriszentségi éneket találtam eddig a következő eloszlásban: 106 éneket ismertek már a 17. században is, ebből 45 csak 17. századi (vagy korábbi) kötetekből ismert, 61 élt tovább a 18. században is. Ez a kép annyiban csalóka, hogy 18. századinak számítottam a *Cantus catholici* 1700 után megjelent kiadásait, illetve Kájoni *Cantionáléjának* 1719-es változatát. Ezek több-kevesebb változtatással csupán újranyomásai a korábbi énekeskönyveknek, ezért lehet, hogy az ezekben szereplő énekeket inkább a 17. századiak közé kellett volna sorolni. Kivételt jelentenek ez alól természetesen azon énekek, amelyek a korábbi változatokban nem szerepeltek, például Kájoninál. A 289 énekből 183 – tehát csaknem kétharmada – keletkezett a 18. században.

Ami a nyelvi elosztást illeti: elsősorban magyar nyelvű énekeskönyveket vizsgáltam, tehát a hazai német és szláv (szlovák, horvát, stb.) anyanyelvű lakosság számára készült köteteket nem. Ezekben a magyaron kívül néhány latin nyelvű ének található, de számuk elenyésző: tizenöt. 12 ének keletkezett 1700 előtt, ebből 7 csak korábbi, 5 a 17–18. századi kötetekben egyaránt olvasható, és mindössze 3 keletkezett 1700 után (vagy ami valószínűbb, hogy eddig nem találtam meg a korábbi előfordulást). 18. századi kötetek közül csak Szentmihályi terjedelmes *Egyházi énekes könyvében* található latin ének és Kájoni második kiadásában, bár ide

sem került át egyértelműen minden latin, ami a korábbi kötetben már megvolt. A teljes képhez persze hozzátartozik, hogy továbbra is adtak ki tisztán latin nyelvű köteteket például officiumokat az Oltáriszentségről, melyekben a himnuszok is latinul szerepelnek,⁴ de ezeket nem a nép számára és használatára.⁵

Először vizsgáljuk meg a környezetet, amelyben ezek az énekek előfordulnak! Alapvetően 3 nagy csoportba lehet sorolni ezeket: nyomtatott énekeskönyvben előforduló énekek, nyomtatott imakönyvben előforduló énekek és kéziratos énekeskönyvben előforduló énekek. (Mindaddig nincs tudomásom kéziratos imakönyvben szereplő énekekről, de ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a későbbiekben előkerülnek ilyenek is.) Vannak énekek, melyek kedveltek voltak, több énekeskönyvben is megjelentek például a *Lelkünk üdvössége ihol jelen vagyon...*, a *Dicsérjük mindnyájan, szívből magasztaljuk...* kezdetű énekek (nem is beszélve a korábbi századokból áthagyományozódott himnusz- és szekvencia-fordításokról: *Dicsérd, Sion Megváltódat...*, *Mondj éneket zengő nyelvem...*, *Imádlak tégedet, láthatatlan Istenség...* stb.), és vannak, melyeket csak egy-egy kötet őriz. Ez utóbbiak vannak többségben, előfordul ez a nagy nyomtatott kötetek esetében (Szentmihályi, Bozóky), de sokkal jellemzőbb a kéziratos forrásokra. Ez jellegükénél fogva érthető, miért van így. Egyes kötetekbe ötvennél is több szentségi éneket vettek fel, míg másokba csupán 1–2 került be. Nyomtatványok közül Szentmihályi gyűjtötte össze a legtöbb éneket a témában, szám szerint 67-et, a kéziratos források közül pedig a *Császár Ferenc-énekeskönyv* jár elől a maga 88 énekével. A kötetek keletkezési helyei nagyjából lefedik a történelmi Magyarország területét, az én kezembe nagyobb részt mégis az Egri és Váci Egyházmegyéből származók kerültek. Egyes énekeskönyvek kottások, másokat csak szöveggel és nótajelzéssel (vagy anélkül) jegyezték le.

Mi lehet az oka, hogy ennyivel több/más a szentségi ének a 18. században? Ezt a kérdést csupán körüljárom, jelenségeket, lehetséges okokat villantok fel, biztos, egyenes választ nem tudok rá adni. Vizsgáltam abból az irányból, hogy

⁴ Például *Officium de Sanctissimo Eucharistiae Sacramento*, Tyrnaviae, Acad., 1716; *Ua.*, Cassoviae, Acad., 1724; *Ua.*, Cassoviae, Acad., 1735.

⁵ Érdekes megfigyelni, hogy amíg az iskolákból táplálkozó, ún. hivatalos irodalomban a 18. században egy erőteljes visszalatinosítási folyamat követhető nyomon, addig ez egyáltalán nem jellemző az alulról jövő műfajokra így a népekenkre, sőt már a század elejétől kezdve érezhető az a törekvés az énekeskönyveken, hogy visszaszorítsák a latin jelentőségét. Ezt a jelenséget járja körül bővebben a prózai műfajokra koncentrálna a Knapp–Tüskés szerzőpáros. KNAPP Éva, TÜSKÉS Gábor, *A magyar nyelvűség programja a XVIII. századi egyházi irodalomban = Tanulmányok a felvilágosodás korának magyar irodalmából*, összeáll. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Debreceni Egyetem, Magyar és Összehasonlító Irodalomtudományi Intézet, 2004 (Studia Litteraria, XLII.), 7–39.

talán csak más besorolás alá estek az egyes énekeskönyvben az énekek. Például ami Szentmihályinál az Úrnapi énekek vagy Bozókynál *A mi édes Üdvözítőnknek Testamentumáról* című fejezetbe lett sorolva, azt régebben vagy a Jézusról, vagy a Jézus nevééről való énekek közt találjuk, de így nem találtam fogást rajta.

A gyarapodás okai lehetnek olyan vállalkozó szellemű kántorok, akik maguk is alkottak énekeket. Ezt mutathatja, hogy kéziratos énekeskönyvek annyi más-honnan nem ismert dalt őriztek meg. Erre azonban konkrét adatok hiányában nincs bizonyítékunk.

Mária Terézia számos reformot hajtott végre az egyházi élet, benne az egyházi éneklés területén is. Nevéhez köthető például a miseének műfájának újjáélesztése, mely így kisebb-nagyobb megszakítások után a 18. században ismét felvirágozott. Az uralkodónő 1755-ben kinyomatott és minden örökös tartomány kormányzóhivatalának kiküldetett egy „szentmise minden részeit magában foglaló válogatott miseéneket”, melyet a csendes misék alatt énekelhettek a hívek. Ezzel hozzájárult ahhoz, hogy a liturgia alatt nagyobb legyen a fegyelem, illetve a hívek is bekapcsolódhassanak a misébe.⁶ A miseének önmagában nem szentségi ének, viszont az úrfelmutatásra, áldozásra szánt versszakai azok. Így a *Jertek, keresztény lelkek...*⁷ *Örvendezz, ó keresztény...* kezdetű része, vagy az *Ím arcunkra borulunk...*⁸ *Ki fogja meg e csodát...* és *Hív lelkek örüljetek...* kezdetű része.

Watzatka Ágnes háromrészes tanulmányban foglalta össze mindazt, amit Mária Terézia egyháziének-reformjáról tudni érdemes.⁹ A harmadik rész foglalkozik a legnépszerűbb német nyelvű énekek magyarországi elterjedésével, köztük szentségi énekeket is találunk.¹⁰ Innen tudhatjuk, hogy a reform-énekkészletből magyarított énekünk például a Bozókynál szereplő *Jer, imádjuk vég nélkül...* kezdetű ének, mely Szentmihályinál és a *Császár Ferenc-énekeskönyv*ben *Ez nagy Szentség valóban...* kezdettel található meg, és ma is kedvelt és ismert énekünk.

⁶ WATZATKA Ágnes, *Mária Terézia, a jezsuiták és a első közismert miseének*, Magyar Egyházzene, 2005/2006, 459–481.

⁷ Előfordulásai például Szentmihályi, Bozóky, *Szent missebeli énekek*, *A Jézus Társaságából való, A teljes Szentháromság egy örök Isten dicsérete*, Paksi Mártón György-ék. stb.

⁸ Előfordulásai például Szentmihályi, *Énekek könyve*, *Különbféle ájtatos imádságok...*

⁹ WATZATKA Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziének-reform I*, Magyar Egyházzene, 2011/2012, 353–366; WATZATKA Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziének-reform II*, Uo., 2014/2015, 15–28; WATZATKA Ágnes, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziének-reform III*, Uo., 2014/2015, 275–300.

¹⁰ WATZATKA, *A Mária Teréziához kapcsolódó egyháziének-reform III, i. m.*, 283–290.

Jer, imádjuk vég nélkül	Ez nagy szentség valóban,
E Szentséget szívünkéből,	Ezt imádjuk legjobban,
Melyet Jézus rendelt vala szeretetéből.	Melyet Jézus nekünk hagyott Testamentomban.

Ugyanehhez a reformhoz kapcsolódó énekünk a *Szent vagy, Uram, szent vagy...*, melyet szintén használunk ma is. Tehát mindenképpen alakították a szentségiének-készletet felülről jövő reformok, ugyanakkor nem valószínű, ez az egyetlen magyarázata az énekek ilyen nagyarányú gyarapodásának.

A 18. századra megnövekedett a vallásos társulatok, köztük az Oltáriszentség Társulatok száma, amelyek számos kiadványt jelentettek meg. Ezekben a kiadványokban a regulákon, imádságokon túl találhatók énekek, melyeket ajánlanak a tagok számára. Ilyen kötet például *Az Oltári Szentséget szüntelen imádó ajtatos társaság a Székes Fehér-Vári püspökségben*.¹¹ Ebben valóban található két szentségi ének (illetve két litánia az Oltáriszentségről): a *Zengjed nyelhem...*, és az *Imádlak tégedet elrejtett Istenség...*, melyek azonban a korábbi hagyományokhoz és énekanyaghoz kapcsolódnak. Ugyanígy vizsgáltam imakönyveket is: a *Lelki fegyverbázat*, a *Jó illatú rózsás kert* különböző kiadásait, a *Lelki liliom-koronát*. Ezek azonban szintén a korábbi század(ok) énekanyagából építkeznek, ilyen énekeket találunk bennük, mint a *Dicsérd, Sion Megváltódat...*, *Ó, kegyelmes szívű Jézus...*, *Mondj éneket zengő nyelhem...*, *Imádlak tégedet, láthatatlan istenség...*, stb. Kivételt ez alól az 1799-es *Jó illatú rózsás kert*ben olvasható *Üdvöz légy, Krisztusnak drága szent Teste...* és a *Lelki liliom-koronában* megtalálható *Dicsérjük mindnyájan, szívből magasztaljuk...* kezdetű énekek jelentenek. Tehát nem a társulati élet fellendülése és az általuk kiadott könyvek, imakönyvek növelték az énekek számát.

Vizsgáljuk meg most, hol kapott teret, alkalmat a szentségiének-énekítés! Szentségi éneket lehetett énekelni az Oltáriszentség ünnepén, azaz Úrnapján, az énekeskönyvek egy részében az egyházi év rendjébe sorolva valóban az Úrnap énekek fejezetben találjuk őket, például Szentmihályinál. Néhány alkalommal előfordul, hogy adnak éneket a kötet szerkesztői nagycsütörtökre is, például ilyen *A Püspöki Egri Megye énekes könyvének első részében* a *Ma Úr Jézus kenyeret véve és megáldá...* kezdetű evangéliumi ének. Oltáriszentségi éneket szép számmal találhatunk körmenetre ajánlott énekek közt is, nemcsak Úrnapján, de bármely olyan körmenetben, mikor a szentséget viszik. Ez, tudjuk, hogy a 18. században igen gyakorivá vált, nemcsak az egyházi év ünnepei és szertartásai miatt (például terménymegáldás), hanem a társulati élet miatt is. Nem csak az Oltáriszentség Társu-

¹¹ *Az Oltári Szentséget szüntelen imádó ajtatos társaság*, I2r–I2v, I3r–I3v.

lat reguláiban olvashatjuk, hogy buzdít a gyakori találkozásra a szentségben Krisztussal, és havonta körmenetben kell részt venniük a társaság tagjainak. *A teljes Szentháromság egy örök Isten dicséretére* című kiadvány a kecskeméti piarista templomban felállított társaságnak készült kötet. Az Elöl-járó jedzésekből erről ezt olvashatjuk:

Más módot is mutatott az isteni bölcsesség, mely szerént véle egyesülhetünk, és magunk között; tudniillik az Óltáriszentségben való részesülést. Azért ezen társaságbelieknek ajánltatik az Óltáriszentség gyakorlása, mely által az Istennel, és magunk között egyesülünk...” és „Minden holnapban az Óltáriszentséggel processio tartatik, mely után a szokásba vett Offeratorium.¹²

A szentségimádás is kiváló lehetőséget nyújtott és nyújt mind a mai napig a szentségi énekek éneklésére. A 18. században elterjedt az úgynevezett 40 órás szentségimádás, mely kezdetben valóban egybefüggő 40 órát jelentett, majd XIV. Benedek pápa lehetővé tette, hogy éjszakára megszakítsák, így 3 napos szentségimádás lett belőle.¹³ A jezsuiták rendszeren farsang utolsó napjaihoz kötve szorgalmazták. Mindez a gyakorlatban is jól működött például Vácon, melyről iratok sokasága árulkodik. Ezekből egyes esetekben nemcsak a szentségimádás rendje és időbeosztása derül ki, hanem az is, milyen alkalmából tartották azt, és utalást találhatunk arra is, miket énekeltek. A címek közt ilyeneket találunk:¹⁴

A negyven órás három utolsó farsangi napokon tartandó ájtatosságnak a becsületes lakosok és céhekre nézve kiszabott rendje.

De tartottak ájtatosságot a Szentség előtt az anyaszentegyház szükségleteiért, vétkeink kiengeszteléséért, az uralkodó békéjéért, az ország boldogulásáért, vagy Mária Terézia egészségének visszatéréséért 1767-ben (mikor megbetegedett himlőben). Tehát ezekből látjuk, hogy tarthattak rendkívüli szentségimádást valamilyen szükség idején.

¹² *A teljes Szentháromság egy örök Isten dicséretére*, 4–5, 7.

¹³ szentségimádás = *Magyar Katolikus Lexikon*, főszerk. DIÓS István, Budapest, Szent István Társulat, XIII, 2008, 123; negyvenórás szentségimádás = *Uo.*, IX, 2004, 646.

¹⁴ Ordo publicae devotionis Quadráginta horarum pro necessitatibus publicis Sanctae cum primis Matris Ecclesiae ad mentem venerabilis consistorii episcopalis destinatae. (1770)

Ordo publicae devotionis Quadráginta horarum, tam ad placandum pro offensis nostris divinum numen, quam pro tranquilla regis, et regni felicitate, in ecclesia Conventus Ord. Praedicatorum cum Expositione Sanctissimi hic Vacii in Episcop. Civitate a V. Consistorio diebus 23. 24. et 25. hujus mens Apr. sequenti serie observandus praecipitur. (1763)

Ordo publicae devotionis Quadráginta horarum pro impetranda a Deo Maximo pristina valetudine Augustissimae Imperatricis et Reginae Apost. Mariae Theresiae. (1767)

Ugyanerről számos nyomtatvány is árulkodik:

*Háborúságnak idején minden vasárnapokon dél után Szent György napjátúl fogva Szent Mihály napjáig 6. órakor, Szent Mihály napjátúl fogva pedig Sz. György napjáig ötödfél órakor az Óltári Szentség előtt rendeltetett ájtatosság*¹⁵

*Az Óltári Szentség előtt Krisztus Urunk és az ő szent Anyjának tiszteletére; koronás fejedelmek boldog kormányzásáért, minden lelki és testi veszedelmeknek eltávolztatásáért, az eretnekeknek kiirtásáért, minden szombati napokon, Boldog Szűz Anyánk, úgymint: Gyertya Szentelő, Gyümölcs Óltó, Látogatása, Nagy Asszony, Kiss Asszony, és Fogantatása ünnepein, ezeknek előző estvéin, Szent György napjátúl fogva Szent Mihály napjáig este tájban hat órakor, Szent Mihály napjátúl fogva pedig Szent György napjáig ötöd fél órakor Egerben a Szent Mihály Arkangyal templomában, ... Eszterházy Károly egri püspöknek engedelmeiből rendeltetett ájtatosság*¹⁶

*A föld indulás ellen az Óltári Szentségben lévő Isten Fiához ájtatos ének és könyörgés.*¹⁷

Látjuk, hogy alkalmat szinte bármilyen szokatlan, nem várt vagy félelmet keltő esemény szolgáltatott szentségimádás tartására a megszokott egyházközségi vagy társulati alkalmakon túl. Kérdés, hogy ezeken a szentségimádási alkalmakon énekeltek-e, és ha igen, mit.

Igen, énekeltek. A nyomtatványok ilyen utasításokat adnak:

Először az Óltári Szentség kitétetik, és elmondatik ének szóval a Tantum ergo Sacramentum etc. A nép magyarul énekl: Azért ezt a nagy Szentséget leborulván imádjuk... Az egész ájtatosság bé fejeztetik, az Óltári Szentséggel való áldással mondván: Genitori Genitoque etc. A kántor a néppel magyarul énekl: Az Atyának és Fiúnak dicséret és tisztesség..., Végére mindezek után énekeltek: Áldj meg minket Jézus, kik itt egybegyűltünk...¹⁸

Vácon, az Egyházmegyei Levéltárban olvasható az a levél, melyet egy kecskeméti ferences, Lőkös Ferenc küldött püspökének 1786-ban. Ebből csak részletek röviden magyarul: első nap délután 4 órakor kihelyezik a Szentséget, a nép magyarul énekl a *Trisagiont* (azaz a *Szent az Isten, szent és erősséges...* kezdetű éneket); szerdán délután kihelyezik a Szentséget, közben a nép magyarul énekl a *Misereret*; a kórusban orgonával énekeltek magyarul a *Lauda Sion* (azaz a *Dicsérd, Sion Megváltótát...*).¹⁹

¹⁵ Eger, Püsp., [1778]. PETRIK VII, 190. OSzK 820.845

¹⁶ Eger, Püspöki nyomda, 1773. Petrik III, 526. BEK Ad 3659.

¹⁷ Győr, Streibig, 1763. PETRIK V, 157.

¹⁸ *Az Óltári Szentség előtt, i. m.*, 3, 22–23.

¹⁹ 1mo Singulo die Dominico et Festivo post 4tam Pomeridianam SSzum exponebatur; cantantur litaniae Lauretanae, cum antiphona *Tota pulchra*; dein praemissis orationibus: De SSmo, De

Ehhez hasonlóan foglalja össze, amit az éneklésről tudni kell, egy kéziratot cetli is, melyet szintén Vácon őriznek. A se eleje-se vége, címzés és dátum nélküli lapocskán ezt olvashatjuk:

Minden órában [...] az isteni ájtatosság kezdődni fog ezzel az énekkel: *Áldunk tégedet, ó angyali eledel.* Azonban mindezen buzgó ének, mind pedig más egyéb zsoltárok úgy fognak folytatódni, és mondatni az ájtatos néptől, hogy akik az éneklésben a Fő T. plébánosoktól elől járóknak és kalauz[ol]ó vezéreknek fognak választatni csak egyedül azok kezdjék el az éneket. Mindezek után mondattatni fognak a hit reménség és szeretetnek indúlatai, melyeknek elmélkedésére egy fertály engedődig. Végére pedig vagy némely zsoltárok, melyek ezen fölséges titoknak, az oltári szentségnek imádására alkalmasok (melyeket, hogyha tudva nem volnának mindenkéül egy tudós valaki előre énekeljen) vagy pedig az angyali olvasó mondattatik a magában foglaló titkokkal egyetemben, úgy hogy minden órábeli Isteni ájtatosság utoljára is fejeződjék be ezzel az énekkel: *Azért ezt* etc. és *Áldj meg minket Jesus* etc.²⁰

Itt ugyan nem tudjuk meg, mely zsoltárok alkalmasak a Szentség imádására, de a *Különbféle ájtatos imádságok...*²¹ című váci kiadvány összefoglalja azokat: összesen nyolc zsoltárt vesz be a kötetbe a szerkesztő.²² Ezek a korábbi századokból ismert

Immaculata Conceptione; et pro cunctis statibus, cantabat populus hungarice Trisagion cum expressione actuum Fidei, Spei et Charitate; tandem incensato data est Benedictio: *Sit Nomen Dni. Adiutorium Nostrum* etc. [...]

4to In Quadragesima singulo die Mercurii 3ia Pomeridiana expositum est SSzum, cantabatur hungarice: *Miserere.* deinde praeposito velo ante SSzum sequebatur Contio, et post Contionem consueta Benedictio.

5to Intra octavam SSmi Corporis Christi haec erat consuetudo: Dominica infra octavam Principalis Processio ducebatur ex nostra Ecclesia, et constitutis hinc inde altaribus more comuniter recepto devotio finiebatur. Praeterea intra octavam singula die fuit bis expositum SSzum, et quidem mane septima hora expositum est, et ducta exigua processione exeundo nempe per unam portam, et per oppositam intrando, sequebat lecta missa cum exposito SSmo, et in choro cum organo cantabatur hungarice: *Lauda Sion*, et post sacrum data est Benedictio[...]

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Devotio extraordinaria 1784–1856. A levél kelt Kecskeméten, 1786. január 21-én, feladója Lőkös Ferenc fráter.

²⁰ Váci Püspöki és Káptalani Levéltár, Devotio extraordinaria 1784–1856.

²¹ *Különbféle ájtatos imádságok, kivált képpen az Óltári Szentség negyven óráig tartó imádásának idejére rendeltetett zsoltárok, énekek és könyörgések*, Vác, Gottlieb, 1796.

²² 6. (Meg ne fedj, Uram, engemet felgerejedett haragodnak tüzeiben...), 31. (Boldogok, akiknek undok vétkeiknek sebéit az Úr befédte...), 37. (Meg ne fedj, Uram, engemet felgerejedett haragodnak tüzeiben...), 50. (Végtelen irgalmú, ó, te nagy Isten, légy már kegyelmes...) 90. (Úr Isten figyelmezz segítségemre...) 101. (Uram, halld meg szómat, nézd meg siralmimat...) 129. (Sok háborúságban, szívem nagy bánatban...), 142. (Hajtsd meg füledet, kérem felségedet...) zsoltár.

zsoltárfordítások, de a többi énekeskönyvben, ha szerepelnek egyáltalán, nem a szentségi énekek közt találhatóak – érthetően.

Mindezekből láthatjuk, hogy a 18. században az uralkodó reformokat vezetett be az egyházi éneklésben, gyakoriak voltak a körmenetek és szentségimádások, melyek teret adtak az anyanyelvű éneklésnek, ezért keletkezhetett annyi új ének.